

Bálványos Huba:

## A VIZUÁLIS KÖZLÉSFORMÁK.

Mindenekelőtt nézzük meg az alábbi táblázatot.

A táblázat azt mutatja, hogy a vizuális kommunikáció társadalmilag gyakorolt közlésformáit miként fedi le a magyar iskoláztatás tantervének (Nemzeti Alaptanterv) Vizuális Kultúra fejezete.

VIZUÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ			
GYAKORLATI ÉS TUDOMÁNYOS vizuális kommunikáció		M Ű V É S Z E T I vizuális kommunikáció	
O B J E K T Í V K Ö Z L É S E K		S Z U B J E K T Í V K Ö Z L É S E K	
PRIMER KÖZLÉSEK	DIREKT KÖZLÉSEK	INDIREKT KÖZLÉSEK	SZEMÉLYES KÖZL.
megfejtő értelmező <i>ábrázolás látvány után</i> különböző aspektusokból	<i>szemléltető, magyarázó, tájékoztató ábrázolás</i> ábrák, sémák, embléma, piktogram, "vizualizált" közlendők	<i>kollektív kifejezés</i> tárgyformálás, környe- zetalakítás és díszítés	<i>individuális kifejezés</i> önkifejezés mint szemléleti tevékenység
NEMZETI ALAPTANTERV VIZUÁLIS KULTÚRA			
VIZUÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ		TÁRGY- ÉS KÖRNYE- ZETKULTÚRA	KIFEJEZÉS, KÉPZŐMŰVÉSZET

A vizuális kommunikációban objektív és szubjektív közléseket különíthetünk el. Ennek az iskolai oktatásban és nevelésben nagy jelentősége van. Tanítani kell a tárgyszerű ábrázolásos közlések értését és megalkotását, mert szükség van ilyen képességekre az ismeretek és információk elsajátításához és közléséhez az élet minden területén.

Továbbá tanítani kell, vagy ha úgy tetszik, fel kell szabadítani a képi kifejezésnek azokat a módjait, amelyekkel spontán módon is élnek a gyermekek. A művészeti kifejezésre a személyesség a jellemző. Ezt gyakorolva, ebben elmélyedve a személyiségfejlődést segíthetjük.

Képekkel fogom illusztrálni ezeket a közlésformákat.

Lássuk először a táblázatunk két szélét: a primer- és a személyes közléseket.

6., 7., 8.. *Leonardo tanulmányrajza és Samu Géza plasztikája.*

Leonardo rajza a fát tanulmányozza, így a fáról szól. Ez primer közlés. Közlésként – egyetemesen - első (és marad is egyetlen) a maga nemében. Elsődleges abban az értelemben is, hogy elsődlegesen a rajzoló számára szól. Ebben a közlésben számára merülhet fel elsődlegesen, hogy megfigyeléseinek letett eredménye adekvát-e a megfigyelés tárgyához. Ez az iskolai tanulmányrajzok feladattípusa.

Samu Géza egy fa látványát idéző plasztikája alakilag emberszerű is. A fa nála csak jelentéshordozó téma, a mű nem a fáról szól, hanem az Emberről.

Mindkét képi közlés ábrázolás útján valósul meg. Az első esetben az ábrázolás tárgyszerű, a másik esetben az ábrázolás személyesen áthangolt. Ez utóbbi tehát a személyes kifejezés jelensége. Ez műalkotás, amíg a másik nem. Bár a rajz Leonardóé, aki tud rajzolni, de nem a rajztudás, hanem a szemléleti tartalom minősége avat egy alkotást műalkotássá.

61., 63.. *Leonardo boncolási tanulmányrajza és Michelangelo Dávidja.*

Két másik példa ugyanerre. Leonardo rajza kétszeresen is jó példa.

Először arra, mit is jelent a primer közlés: e témakörben e rajz egyetemesen is elsődleges, ilyenként pedig segít megérteni, hogy minden egyes más tanulmány is, így minden gyermeki tanulmány is első, egyedi és megismételhetetlen a maga nemében. (Kétszer nem lehet ugyanabba a folyóba lépni.)

Másodszor pedig arra példa, hogy egy ilyen sikerült tanulmány annyira híven ad számot a megfigyelés-elemzés tárgyáról, hogy információk, és ismeretek hordozójaként közkézen forog. Ez például anatómia könyvek kedvelt ábrája lesz. Direkt közlés lesz a funkciója. A direkt közlésekről különben később még szó lesz.

14., 15., 16. *Két gyermekrajz fákról.*

Tudom hogy a jelenséget mindenki ismeri, mégis itt van helyén emlékeztetni arra, hogy a gyermekek élményrajzai is személyesek, mint a művészek alkotásai. A személyes jelleg egészen addig terjed, hogy a kislány és a kisfiú lányos és fiús alkatát is láthatjuk rajtuk. Ehhez képest az már inkább véletlen, hogy a kislány még szeplős is. Egy iskolai osztály kirándulás utáni rajzai közül emeltem ki ezt a kettőt.

17., 18., 19. *Tanulmányozó és kifejező ábrázolás egymás mellett.*

Igyekvő megfigyeléssel virágzó ágacskákat rajzolt mindenki, különböző szempontok szerint. Például, megfigyelték a felépítést, azután a színeket. A rajzlap másik feléhez nem nyúlhattak, hogy mi kerül oda, az még titok volt.

Még azon melegében vagy később, oda megfesthették a tavaszt. A tavaszt – csak ennyi volt a tanító útbaigazítása. A tanulmány témája után kézenfekvő volt, hogy virágzás fogja kifejezni a tavaszt. Egyikük hatalmas virágokkal borította a fáját. A másik annyira belefeledkezett, hogy már maga se tudta mikor levél, mikor virág, ami a keze alatt színesedik. Ezért ő annak mintájára, ahogy előzőleg megrajzolta figyelmesen az ötszirmú virágot külön is, megrajzolja most is, de minden szirmát más színnel borította. Ez így igazibb tavaszi virágzás lett, afféle túlzás, amivel szívesen élnek művészek is. Ilyenként üdvözölhetjük társának hatalmas virágait is a fán. Ezeket a kifejező mozzanatokot visszafogni – mondván, hogy hol láttál ilyet, – pedagógiai műhiba volna. Ellenkezőleg, elismerni és bátorítani kell.

17., 20. *Óvodás gyermek festménye sárga papíron.*

Ezen a képen is van egy virág, hat szirmának páronként más színe van. Ez is gyönyörű, de van itt egy csiga is. A Napocska egyik sugarát a gyermek bevezette a csigaház nyitott ablakán. Tavasz van, de a csigaház kéménye azért még biztatóan pöfékel. Meseszerű? Igen, az, de azt, hogy a csigának háza van, s hogy azt így meg is lehet jeleníteni, azt nem a gyermek találta ki. A kultúra hagyományozta rá, ő ezekkel az antropomorfizáló kifejező vonásokkal saját alkotásán keresztül éppen szocializálódik: éppen növoget bele az emberiségbe.

*Varázsfa témájú gyermekrajzok harmadik osztályban.*

A varázs: másság, azonban a fának meg kell maradnia, továbbra is látszania kell, hogy fa. Három megoldás változataira két-két rajzot mutatok.

25., 26., 27. A fák törzse is, tömege is megmaradt, csak a lombtömeg körvonalain belül pazarolta el az összes színt, ami csak volt a készletében.

28., 29., 30. A fának csak a törzse maradt, a lombja virágszerű lett, ilyenként varázs.

31., 32., 33. Ketten egymás mellett ültek. A fa felöltöztetésének gondolata is a 33-astól származik, de különösen az, hogy a rajz egyik fele hideg, a másik fele meleg színű. Nála ennek jelentése van: a meleg oldalon gyümölcsök lógnak a fán, a kék oldalon kígyók. Az élet ilyen ellentmondásosságának kifejezése ebben a korban még ritka. A társa (32.) erre nem is reagált, nála a két kar ilyen ellentétes színezésének nincs is értelme. Ő az a gyermek, akinek a varázs: ajándékot kapni. Ő olyan gyermek, aki már májusban levelet ír a Jézuskának, hogy mit szeretne kapni Karácsonyra.

43. *Leonardo tanulmányrajza az ember méretarányairól.*

45. *Carrarai márvány Krisztus a havannai temetőben.*

47. *Mathias Grünewald szenvedő Krisztusa az Isenheimeri oltárról.*

Leonardo szép ember rajzán mutatja az arányokat, amelyek különben nem függenek semmiféle szubjektív vélekedéstől, kell is, hogy tárgyyszerűen ábrázoljon. Ilyen szépen formált, tökéletes test a havannai korpusz. Ellenben aránytalanná torzult az Isenheimeri oltár Krisztusának teste. Vajon melyik fejezi ki inkább a szenvedést, a Megváltó áldozatát? A kifejezés gyakran alakí, formai túlzásokkal szokott megszületni, mert csak így jön át a gondolat, az érzés személyessége. A változatlanul hagyott – esetleg naturális - látványon a néző is kívül marad.

48. *Iskolai tanulmányrajzok gyűjteménye az emberi arányokról.*

49-53., 55., 57. *Emberalak kifejező ábrázolása gyermekrajzokon.*

A kétféle eredmény különbözősége nyilvánvaló. Helytelen úgy tenni fel a kérdést, hogy melyik út az igazi? Szépen megfér a gyermeki szemléletben mindkettő, ha egyszer a célja és értelme mindkettőnek különböző, s ezt képesek vagyunk tudatosítani is. Magyarországon gyakran fullad bele a rajzitanítás a „lerajzolás” megtanításának igyekezetébe. Ennek az egyoldalúságnak egyik káros következménye, hogy a cseperedő gyermek elzáródik a művészi nyelvezet túlzásainak, átírásainak megértésétől. (54., 56., 58.) A rajzpedagógiának föl kell vállalnia mindkét szemléleti irányultság arányos fejlesztését. Az élet sok területén nélkülözhetetlen a jól kifejlesztett kognitív képesség, s nyomában a reális valóság szemlélet, de legalább ennyire nélkülözhetetlen az emberi minőségre érzékeny világlátás.

67. *A szárnyak ábrázolása és kifejezése*  
 69. *A Szamothrakei Nike szobor.*  
 68. *Leonardo szárnytervrajza.*  
 70. *Tündér, gyermekrajz.*

Szárnyakkal csak teljesebb létre irányuló vágyaiban bír az ember. Istenképe is ezért lehet többek közt ilyen. A repülés gyakorlati célja testesül meg Leonardo tervrajzában, ez gyakorlatias céljában is lehet éppolyan felemelő, mint amennyire elragadó a gyermek szárnyas tündére, amely transzcendenciákra is érzékeny költői kifejezése az ember lényegének. Az ábrázolós kommunikáció eme kétféle irányultságát ismerni kell, s ennek jegyében kell felépülnie a rajztanításnak.

12. *Ismeretközlő ábra a fa sémájával.*  
 60. *Ismeretközlő ergonómiai ábra a környezeti tárgyak és az ember arányviszonyairól.*  
 13. *A fa formájából és anyagából épült kuglizó részlete. (Makovecz Imre)*  
 62. *Alakos pálinkásbutellák a magyar népművészetben.*

<p style="text-align: center;"><b>DIREKT KÖZLÉSEK</b></p> <p style="text-align: center;"><b>szemléltető, magyarázó, tájékoztató</b>  <i>ábrázolás</i> ábrák, sémák, embléma, piktogram,  "vizualizált" közlendők</p>	<p style="text-align: center;"><b>INDIREKT KÖZLÉSEK</b></p> <p style="text-align: center;"><b>kollektív kifejezés</b>  tárgyformálás, környezetalakítás és díszítés</p>
--	---

Ha korábban fa és ember volt a modell témánk, akkor most is fa és ember témával szemléltetjük a vizuális kommunikációs táblázatunk két belső mezőjének értelmét.

A direkt közléssel értesre tartunk igényt, és azon vagyunk, hogy a közlés tárgyyszerű, hiteles és elfogultságtól mentes legyen. Sőt a vizuális formával az áttekinthető, egyszerű, memorizálható alakra kell törekednünk. A világ tele van ilyen jellegű közlésekkel, a tanításnak is minél sokrétűbb szemléltetéssel kell élnie.

A tárgyi környezet esztétikuma érzékletesen közli azt az esetenként konkrét emberi lényegét, ami a dolgainkban eltárgyasult. Ráadásul úgy, ahogy a korok, kultúrák, társadalmi osztályok, rétegek szemléletében élt. Így egy-egy sokak által használt tárgy egyféle kollektív identitás hordozója, s ilyenként különbözik más kollektív identitások kifejeződéseitől ugyanazon funkcióra való tárgyak esetében is.